

KUZEY KAFKASYA'DA AŞIRI İSLAMCILIĞIN YÜKSELİŞİ: KAFKASYA EMİRLİĞİ'NİN ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Tolga Türker
İstanbul Arel Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı 2007'de ilan edilen Kafkasya Emirliği ile birlikte Kuzey Kafkasya'da aşırı İslamcılığın yükselişinin sosyal hareketler çalışmalarından esinlenerek sosyal-ekonomik göstergeler, siyasi gelişim ve kimliğe dayalı faktörler kullanılarak açıklanmasıdır. Çalışma, bu faktörlerin kendi başlarına Kafkasya Emirliği tarzı radikalleşmeyi açıklamakta kısıtlı olduklarını not eder ve bölgede küresel radikal İslamcılığın etkisi ve uluslararası çatışma çözüm mekanizmalarının eksikliğini de belirleyici faktörler olarak sunar. Çalışmada ilk olarak Kuzey Kafkasya'da devam eden ayaklanma ve Kafkas Emirliği'nin tarihsel arka planı, yapısı ve metotları analiz edilir. İkinci bölümde, aşırı İslamcı hareketlerin yapıları itibarıyla sosyal hareket olarak sınıflandırılabilirlikleri ve dolayısıyla sosyal hareketler çalışmalarında radikalleşme olgusunu açıklayan temel faktörlerin, Kuzey Kafkasya'daki aşırı İslamcı oluşumu anlamak içinde faydalanılabileceği savunulur. Buradan yola çıkarak üçüncü bölümde, Kuzey Kafkasya'daki İslamcı harekete destek sağlayan küresel aşırı İslamcı grupların etkisi, Rusya'daki otoritelerin kullandığı metotlar ve aynı otoritelerin siyasi ve ekonomik sorunları çözmedeki yetersizliği hareketin halen devam etmesi belirleyici faktörler olarak sunulur. Son olarak çalışma, Çeçenistan ve Bosna-Hersek karşılaştırılması ile Kuzey Kafkasya'daki aşırı İslamcılığın yükselişini, Çeçenistan'da uluslararası çatışma çözüm mekanizmalarının eksikliğine bağlı olarak da analize dâhil eder.

Anahtar Sözcükler: Rusya, Kuzey Kafkasya, Kafkasya Emirliği, Aşırı İslamcılık, Etnik Milliyetçilik

*The Rise of Radical Islam in the North Caucasus: An Analysis of
Caucasus Emirate*

Abstract

The goal of this study is to analyze the rise of radical Islamism and the establishment of a virtual state, "Caucasus Emirate" in 2007 by borrowing conceptual tools from social movements literature such as socio-economic indicators, political development and identity factors. While noting that such indicators alone cannot fully explain the rise of Islamism, this study identifies global radical Islam and absence of international conflict resolution mechanisms as determinant factors. First section provides a historical background of the discontent in Chechnya. Second section identifies basic concepts used in social movement theory to explain radicalization processes. Apart from this, third section identifies global radical Islam, counter-productive measures taken by the authorities in Russian Federation, and political and economic underdevelopment and mismanagement as sources of instability in the North Caucasus. Finally a comparison of Chechnya and Bosnia-Herzegovina provides the lack of international conflict resolution mechanisms as another important factor in the analysis of the conflict.

Keywords: Russia, North Caucasus, Caucasus Emirate, Radical Islamism, Ethnic Nationalism

Kuzey Kafkasya’da Aşırı İslamcılığın Yükselişi: Kafkasya Emirliği’nin Analizi

Giriş

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla...Hamd, bizleri Müslümanlar olarak yaratan ve Cenneti kazanmamız için bizleri Cihadla şereflendiren âlemlerin rabbi olan Allah’a mahsustur. Salât ve selam, Mücahidlerin imamı Muhammed (s.a.v)’e, O’nun pak ailesine, ashabına ve Kıyamete kadar O’nu takip eden herkesin üzerine olsun! Cihadda şehid olanlar için, Mücahidler için, zorluk çeken Müslümanlar için rahmet diliyoruz. Onların sıkıntılarını gidermek için çaba sarf edeceğiz. Bugün İslam âleminde meydana gelen gelişmelerden dolayı Allah’a şükrediyorum. Müslümanlar uyanıyor ve insanlar diktatörlere-tiranlara karşı ayağa kalkıyor. Onların birçoğu acılara maruz kalıyor. Onlar Allah’ın Şeriatını tesis etmek için çıktıklarından dolayı ödüllendirileceklerdir. Bu mücadelede hayatlarını kaybedenler, İnşha’Allah cennete gideceklerdir.”

Bu sözler ne Osama bin Ladin’e ne yardımcısı Ayman el-Zawahiri’ye ne de Taliban lideri Molla Ömer’e ait değil. Kendisini “Çeçen, bağımsız, uluslararası ve İslami niteliği olan internet haber ajansı” olarak tanımlayan Kavkaz Center ajansından alınan bu sözler, Kuzey Kafkasya’da 2007’de internet üzerinden ilan edilen Kafkas Emirliği’nin lideri Emir Dokku Ebu Osman’ ait.¹ Emir Dokku Ebu Osman’ın ve yardımcılarının bu ve bunun gibi sözleri genelde Batı’da ve hatta Türkiye’de çok fazla ilgi uyandırmamış ve basında yer bulmamıştır. Bir başka deyişle başlangıcı 1990’ların başına kadar giden Çeçen/Kafkas mücahitlerinin mücadelelerinin geçirdiği radikal İslamcı

---

¹Kafkasya Emirliği’nin kuruluşunun 4. yılı nedeniyle yazılmış metnin tam versiyonu bu adreste bulunabilir: <http://kavkazcenter.com/tur/content/2011/08/30/7134.shtml> (16.07.2012)

değişim ihmal edilmiştir. Gerçekte Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesinde çıkan çatışmalar geleneksel etnik milliyetçi çizgiden uzaklaşmakta ve çatışmada yer alan taraflar sadece Rus ve Çeçen'lerden ibaret olmayıp, küresel cihat çizgisindeki yabancı savaşçıları da içermektedir.

Kuzey Kafkasya, bugün 1994-1996 ve 1999-2002 yıllarındaki gibi Çeçenistan odaklı yüksek yoğunluklu bir savaş alanından ziyade düşük veya orta yoğunluklu ve bütün Kuzey Kafkasya'yı kapsayan bir asimetrik savaş alanıdır (Cornell, 2012: 124). Önceleri merkezi Çeçenistan olan şiddet daha sonra İnguşetya'ya ve Dağıstan'a ve son olarak da diğer Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'ne kaymıştır. Şu andaki çatışma Moskova ile yerel müttefiklerine karşı çoğunluğuna etnik Çeçenlerin liderlik ettiği, koordinasyonu zayıf, yani merkezi otoritesi tam olarak oturmamış, farklı etnik gruplara mensup isyancılar arasındadır. İsyancılar kendilerini etnik ayrılıkçı milliyetçi gruplar olarak değil küresel cihadın bir parçası olarak görmektedirler ve bölgede İslam'a dayalı bir devlet kurmak istemektedirler. El-Kaide tarzı terörist mücadeleyi benimseyen bu gruplar, hedef olarak sadece Rus otoriteleri değil hem Rusya'da hem de Kafkasya'da sivilleri de seçmektedirler. Sonuçta, ilk başta milliyetçi ve ayrılıkçı olan direniş hareketi, artık merkezi otoritenin gerçekçi olarak bir uzlaşmaya varamayacağı, aşırı İslamcı bir hareket haline gelmiştir.

Bu çalışma Kuzey Kafkasya'daki çatışmaların Çeçen-Rus, federal-yerel, merkez-çevre boyutlarının geride kaldığını ve bölge hakkındaki yaygın kanı olan seküler etnik milliyetçi mücadele tanımının artık uygun olmadığını göstermektedir. Çalışmada bölgedeki çatışmanın boyutları ile ilgili üç önerme geliştirilmektedir: İlk olarak bu çalışmanın Kafkas Emirliği'nin Çeçenistan İçkerya Cumhuriyeti (ÇİC) ile olduğu kadar, küresel cihat çağrısı yapan el-Kaide gibi organizasyonlar ile de ilişkisi vardır. İkinci olarak Kafkas Emirliği bölgedeki çatışmanın küresel cihadın bir parçası olarak tanımlanmasında ve bölgede İslamcılığın artmasında etkili bir rol oynamaktadır. Üçüncü olarak da bölgede son yıllarda artan şiddeti tetikleyen faktörlerin başında Kafkas Emirliği'nin üzerindeki küresel aşırı İslamcı hareketin etkisi gelmektedir.²

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı 2007'de ilan edilen Kafkas Emirliği ile birlikte Kuzey Kafkasya'da İslamcılığın yükselişi ve bölgedeki isyanın bölücü etnik milliyetçi çizgiden radikal İslamcı ideolojiye kaymasının analizini

²Bu çalışmada İslamcılık ve radikal İslam terimleri aynı anlamı ifade edecek şekilde kullanılacaktır. Bu terimlerden kastedilen dini amaçlara ulaşmak için masum insanların hedef alınıp şiddet uygulanmasını meşru sayan gruplardır. Bu gruplar aynı zamanda İslam dinini ideolojik ve siyasi olarak yorumlayıp Şeriat kanunlarına dayalı bir devlet kurma amacı içindedirler.

sosyal hareketler çalışmalarından faydalanarak yapmaktır. Çalışmada ilk olarak Kuzey Kafkasya’da devam eden ayaklanma ve Kafkas Emirliği’nin tarihsel arka planı analiz edilir. İkinci olarak aşırı İslamcı hareketlerin plan, prensip ve işleyiş tarzı olarak sosyal bir hareket olduğu ve bundan yola çıkarak Kuzey Kafkasya’daki oluşumun sosyal hareketler çalışmalarının kullandığı kavram ve teoriler kullanılarak incelenebileceği önerilir. Buradan yola çıkarak üçüncü kısımda küresel aşırı İslamcılığın etkisi, merkezi ve yerel otoritelerin direnişle mücadelede kullandığı metotlar, ekonomik göstergeler ve siyasi sistemin farklı sesleri dışlayıcı yapısı bağımsız değişkenler olarak bölgede artarak devam eden aşırı İslamcı hareketi analiz eder. Son kısımda ise 1990’lı yıllarda, aşırı İslamcı hareketlerin faaliyetleri bakımından birbirine benzeyen Çeçenistan ve Bosna-Hersek karşılaştırılması yapılarak bu tip hareketlerin neden Bosna’da zayıflayıp Çeçenistan’da güçlendiği sistemik bakış açısından uluslararası çatışma çözüm mekanizmalarının eksikliği ele alınarak yapılır.

1. Tarihsel Süreç: Bu Noktaya Nasıl Gelindi?

Kuzey Kafkasya’nın doğusunda yer alan Çeçenistan, batıda Kuzey Osetya, güneyde Gürcistan, doğuda Dağıstan ve kuzeyde Rusya’nın Stavropol bölgesiyle çevrilidir. 2010 nüfus sayımına göre bölgede yaklaşık 1, 300,000 Çeçen ve İnguş yaşamaktadır (ICC, 2012: 3-4). Büyük çoğunluğu Sünni olan toplumda Nakşibendilik ve Kadirilik etkilidir. 18. yüzyılın sonuna kadar feodal derebeylik sistemine göre organize olmuş Dağıstan ve Çerkez topluluklarının aksine Çeçen ve İnguşlar, Yaşlılar Meclisi tarafından yönetilen ve kendi kendine yetebilen topluluklar olarak organize olmuşlardır (Zelkina, 1993: 116).

Bölgeye İslam’ın kabulü 17. yüzyılda, bölgenin Rus Çarı I. Petro (1672-1725) zamanında kolonileştirme teşebbüslerine karşı bir tepki olarak başlamıştır (Zelkina, 1993: 116, Knysh, 2007: 505). Kuzey Kafkasya’nın Rus İmparatorluğu tarafından sistematik olarak kolonileştirilmesi ancak 18. yüzyıl sonunda uzun süren savaşımlardan sonra gerçekleşmiş ve Çeçenler bu süreç içerisinde ve 1818-1917 döneminde Rusya’nın Kafkasya işgaline aktif olarak muhalefet etmişlerdir (Seely, 2001: 45- 46).

19. yüzyılla birlikte bölgede Rus Baskısı artmış ve Kuzey Kafkasya topluluklarının bağımsızlık ve geleneksel yaşam tarzını tehdit eder hale gelmiştir. Bu kaotik ortamda Nakşibendiliğin özel ve ortak yaşamda şeriatın düzen sağlanması açısından önemi ve Müslüman olan hükümdarın ümmetini koruma ve kollaması zorunluluğu gibi öğretileri Kuzey Kafkasya halkları arasında dini kimliğe dayalı bir bütünlük ve dayanışma hareketine yol açmıştır (Temizkan, 2010: 80). Bu bağımsızlık hareketinin sonucu olarak Ruslarla mücadele için Kafkas İmamlığı kurulmuş ve İmamlık, İmam Şamil zamanında Dağıstan’ın tümünü ve İnguşetya’nın bazı kısımlarını da kontrol altına alacak

şekilde genişlemiştir (Temizkan, 2010: 80-81). 1858'de Kafkasya İmamlığı son bulmuş fakat bölgedeki Rus karşıtı bağımsızlık hareketi sona ermemiştir.

1917 Devrimi ile bölgedeki Çeçen isyanını bastıran Bolşevikler, 1924'te Çeçen-İnguş Otonom Bölgesi'ni daha sonra da 1930'ların ortasında Çeçen-İnguş Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır (Hunter, 2004: 84- 87; Seely, 2001: 77). İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerle işbirliği yapan İnguş ve Çeçenler, savaşın müttefik kuvvetler lehinde yön değiştirmeye başlamasıyla, 1944 yılında Orta Asya ve Sibiryaya sürgün edilmişlerdir (Seely, 2001: 319).³ Bu dönemde Stalin tarafından sürgün edilen Çeçenlerin sayısı 400,000 ve 800,000 arasında değişmekte, 100,000 kadarının da sürgün sırasında olumsuz koşullardan dolayı öldüğü söylenmektedir (Hughes, 2007: 29- 30). 1953'te Stalin'in ölümünden sonra 1956'da sürgündekilerin geri dönmesine izin verilmiş ve 1957 yılında Cumhuriyet yeniden kurulmuştur. Bu kısa tarihi örgü önce Rus daha sonra Sovyet işgaline karşı gelişen Çeçen milliyetçiliğinin, neden Rusya'nın diğer Müslüman azınlıklarına göre daha radikal olduğunun göstergesi olarak düşünülebilir (Hughes, 2007; Barlas, 1999; Başer, 2002).

Sovyetler Birliği'nin 1991'de yıkılışı ile Rusya Federasyonu'nun birçok bölgesinde bağımsızlık hareketleri baş göstermiştir. Örneğin İnguşetya'da, Çeçenistan'dan bağımsızlık önerisi referanduma götürülmüş ve ertesi yıl İnguşetya, Rusya Federasyonu içerisinde Otonom Cumhuriyet statüsü kazanmıştır (Beissenger, 2002: 383; Süer, 1993: 12). Çeçenistan bağımsızlık hareketine 1991'de Grozni'nin kontrolünü ele geçiren General Cahar Dudayev liderlik ederek aynı yıl Çeçen İşkerya Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun başkanı olan Boris Yeltsin, Çeçenistan'ın bağımsızlık ilanını reddetmiş ve bölgeye askeri müdahalenin ilk adımlarını atmıştır. Taymaz'a göre (1995: 22) Çeçenistan'ın bağımsızlığının tanınmamasında jeopolitik ve iktisadi faktörler rol oynamıştır. Örneğin Hazar Denizi'nden çıkarılan petrolün Batı'ya taşınmasında genelde Kuzey Kafkasya bölgesinde, özelde Çeçenistan'da siyasi istikrar kilit bir konumda bulunmaktadır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Dudayev Hükümeti'nin meşruiyet arayışı hem milliyetçi hem de dini zemine dayanmaktadır. Siyasi bağımsızlığın ideolojik temeli seküler milliyetçilik olmakla birlikte ulusal kimlik düşüncesinin temeli hem etnik hem de dini olarak yorumlanmıştır. Şöyle ki, Dudayev Cumhurbaşkanı seçildikten sonra devletin İslami kurallara paralellik

³Bu dönemde bir deklarasyon ile Çeçen isyancılar Nazilerin Kuzey Kafkasya dağlarına ancak Çeçenlerin bağımsızlık hakkını tanıdıkları takdirde gelebileceklerini ilan etmişlerdir (Seely, 2001: 319).

göstereceğini belirtmiş ve Kuran'a el basarak yemin etmiştir (Hunter, 2004: 151). Fakat her ne kadar İslam yeni kurulan devletin dini olarak kabul edilse de Dudayev'in aklında hem Müslümanları hem de Hıristiyanları bir çatı altında birleştirebilen gevşek bir konfederasyon yatmaktadır (Dudayev, 1996: 3). Bu yeni yapı Kafkasya'nın doğusundaki Müslümanlar ve batıdaki Hıristiyanlar arasında bir köprü kurmalıdır. Bununla birlikte o dönemde Çeçen mediasında bir İslam tekeli görünmemekte, Müslüman, Hıristiyan ve Musevi ayinleri yerel televizyonda yayımlanmaktadır (Zelkina, 1993: 116).

ÇİC ve Rusya Federasyonu arasındaki çatışmalar 1990'ların ilk yarısında ilerleyerek 1994'te savaş haline gelmiştir. 1996'da Rus askeri kuvvetlerin çekilmesi ile son bulan bu ilk savaş Sovyetlerden devralınan Rusya ordusu için hezimet olarak kabul edilebilir. Savaş sadece Rusya için değil aynı zamanda yerle bir olan Grozni ve sivil Çeçen halkı için de bir felaket olmuştur. 70,000 – 80,000 civarında, çoğunluğunu sivillerin oluşturduğu insanın hayatını kaybettiği bu savaşta, merkezi Çeçen otoritesinin milisler üzerindeki etkisi zayıflamıştır (Gilligan, 2010: 36). 1997'de imzalanan Hasavyurt Antlaşması'yla, Çeçenistan'a yarı-özerklik verilmiş fakat bölgenin resmi statüsü meselesi 2001'e bırakılmıştır (Taştekin ve Özkaya, 2002: 6).

Hasavyurt Antlaşması'nın getirdiği geçici barış, 1999 Eylül'ünde Rus kuvvetlerinin Çeçenistan'ı tekrar işgal etmesiyle son bulmuştur. Savaşın başlamasından önce, o zaman Rusya Federasyonu Başbakanı olan Vladimir Putin, açıklamalarında bütün dünyanın teröristlerin kendi evlerinde yok edilmesi gerektiğini konusunda hemfikir olduğunu söylemiştir (Gilligan, 2010: 20). Putin ve diğer yetkililer o zamanlar meselenin “etnik çatışma”, “iç savaş”, “kendi kaderini tayin hakkı” gibi boyutlarından kaçınmış, Kafkasya'da olan biteni bir grup teröristin siyasi düzeni bozma girişimi olarak nitelendirmiş ve kendilerinin de bu gruplarla mücadelesinin anayasal haklarından kaynaklandığını ifade etmiştir (Putin, 1999). Bu amaçla, özellikle 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon saldırılarından sonra Moskova Çeçenler ile olan mücadelesini ABD'nin terör ile savaş çizgisinde olduğu izlenimi yaratmak istenmiştir (Hill, 2002: 33-35).

Fakat Rus yetkililerin açıklamaları ve Çeçenistan'daki ikinci askeri harekâtın idare edilişi arasında çok büyük farklar vardır. Şöyle ki, ikinci harekât terörle mücadele bir yana, aslında ilk harekâtın daha kapsamlı, daha teknolojik ve daha karmaşık bir halkla ilişkiler kampanyası ile devamı gibidir. Çeçenistan'da hukuk ve düzenin yeniden sağlanması amaçlı bu ‘terörle mücadele operasyonu’, 100,000'den fazla askerin kullanıldığı ve Çeçenistan'daki statünün zor kullanılarak değiştirilmesini amaçlayan bir savaşa dönüşmüştür (Taştekin ve Özkaya, 2002: 6-7; Lapidus, 2000). Sonuçta, Çeçen direnişindeki İslam'ın rolü, her ne kadar 1994'te Dudayev'in Çeçenistan'ın bir İslam devleti olduğu açıklamasına kadar gitse de, İkinci Çeçen Savaşı ile

milliyetçi çizgideki bağımsız Çeçenistan hareketine kesin bir darbe vurulmuş ve direnişin İslamcı kimliğinin kesin olarak öne çıkmasına yardım etmiştir.

2. Bir Sosyal Hareket Olarak Radikal İslam

Bu çalışmanın geliştirdiği önerilerden biri, İslamcı ya da radikal İslami oluşumların incelenmesinde sosyal hareketler teorileri (*social movements theory*) (Tarrow, 1996 ve 1998; Tilly, 1978; Della Porta, 1992) çalışmalarından faydalanabileceğidir. Her ne kadar sosyal hareketler çalışma alanı son elli yılda, çevrecilik, savaş karşıtlığı, azınlık hak ve özgürlükleri gibi konularla ilgilenmiş olsa da, bu çalışma şimdiye kadar yapılan bu alandaki önerilerin radikal İslami oluşumlar içinde kullanılabileceğini savunur (Hafez, 2003: 2). Zira sosyal hareketler alanındaki çalışmaların başlangıcı ve gelişmesi her zaman kendi çevresinde vuku bulan gerçek hayat olayları ile olmuştur (Wicktorowicz, 2004: 7). Örneğin 1960'larda Avrupa ve A.B.D.'deki sivil toplum hareketleri modern sosyal hareketler çalışmaları için bir başlangıç olarak sayılabilir. Ya da 1990'ların sonundaki Dünya Ticaret Örgütü karşıtı protestolar küreselleşme karşıtı hareketlerin çalışılmasına neden olmuştur (Şentürk, 2006: 31). Aynı şekilde, 11 Eylül 2001 ve akabinde ki terörist saldırılar da İslamcı grupların radikalleşme süreçlerinin çalışılmasına ön ayak olmuştur.

Dolayısıyla, bu çalışma radikal İslami oluşumları ilkeleri, organizasyonları ve hedefleri bakımından sosyal hareketler olarak sınıflandırır. Bu çalışmanın konusu olan aşırı İslamcı gruplar ideolojik olarak demokrasi fikrini reddeder ve siyasi çoğulculuğun meşrutiyetini tanımazlar. Hedefleri faaliyette buldukları bölgeye veya ülkeye radikal siyasi, ekonomik ve sosyal değişim getirmektir. Her ne kadar bu tip radikal hareketler mevcut siyasi düzeni değiştirmek konusunda hemfikir olsalar da, Kafkas Emirliği ya da Özbekistan İslam Hareketi gibi bazıları şiddeti amaçlarına ulaşmada meşru görür, Hizb ut-Tahrir gibi bazıları da şiddeti meşru bir yol olarak benimsemezler. Literatürde 1970'lerden itibaren radikal hareketlenmenin nedenlerini açıklamaya çalışan ve bunun için birçok sosyal-yapısal faktörleri bağımsız değişken olarak kullanan çalışmalar bulmak mümkündür (Gurr, 1970). Bu anlamda, çalışmanın konusunu teşkil eden Kafkasya Emirliği'nin yükselişi, sosyal hareketler çalışmalarında önemli yer tutan sosyal-ekonomik faktörler, kimlik faktörü ve siyasi faktörler kullanılarak açıklanmaya çalışılır.

İlk olarak sosyal ekonomik faktörler, İslami radikalleşmeyi kişilerin psikolojik olarak yabancılaşmasına neden olan durumlar ile açıklar. Buna göre radikalleşme hızlı kentleşme, nüfus artışı, fakirlik, alt ve orta sınıfın dışlanması, çarpık gelir dağılımı ve yolsuzluk gibi koşullara karşı ortaya çıkan bir tepkidir (Davis, 1994: 2). Bu tip bir ortamda haklardan yoksun genç nüfus, radikal

eylemler ve kimi zaman şiddete başvurarak sesini duyurma yolunu seçer. Sosyal hareketler literatüründeki bu tip çalışmalar, fakirlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve sosyal hizmetlerdeki yetersizlikler gibi göstergelerle, radikal gruplara üyelik arasında pozitif korelasyon tespit etmiştir (Davis, 1994: 2-4, Dekmejian 1998: 4). Buna göre düşük gelir seviyesi, gelecek için umutsuzluk ya da sistemin adaletsizliği gibi etkenler, İslam'a dayalı ve geçmişteki zaferlerle dolu bir devlet vadeden radikal İslami hareketleri çekici kılar (Tessler, 1997: 97). Aşırı İslamcılığın bu yönden tatminsizlik, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının bir patlaması olduğu iddia edilebilir.

İkinci olarak kimlik faktörü, İslami radikalleşmeyi, çoğunluğu Müslüman olan toplumlarda Batı ya da Müslüman olmayan kültürlerin artan etkisine bir tepki olarak açıklar (Kramer, 1997: 12-15; Esposito, 1997: 48-51). Buna göre kendilerini tehdit altında hisseden Müslümanlar kültürel emperyalizm olarak gördükleri etkiye karşı dini inançlarına sarılırlar (İbrahim, 1980: 424). Örneğin A.B.D. askerlerinin, Müslümanlar için kutsal yerleri barındıran Suudi Arabistan'da konuşlanmış olmaları veya Cezayir'deki Fransa ile uzun süren bir bağımsızlık mücadelesi, kültürel emperyalizm tehlikesini somutlaştırmıştır. Dolayısıyla radikalleşme bir kültürel savunma refleksidir (Erbaş ve Coşkun, 2007: 7).

Üçüncü olarak, siyasi faktörler bir yabancılaştırma mekanizması olarak radikalleşmeye yol açarlar. Buna göre radikalleşme otoriter yapıya, devlet baskısı ve dışlamacılığın tepkidir. Ashour'a göre 1954- 1960 arasında Mısır'daki Müslüman Kardeşler, 1980'lerde Suriye'deki Müslüman Kardeşler ve 1992-1997 arasında Tacikistan'daki İslami Rönesans Partisi, bu model için ideal örnekler teşkil etmektedir (2009: Bölüm 3 ve 4). Ashour (2009: 25) bu örneklerde, ilk başlarda mevcut düzen içinde var olma ve aktif rol oynama isteği varken, belirtilen dönemlerde siyasi sistemin artan baskı ve dışlamacılığın karşı, radikalleşmenin bir tepki olarak doğduğunu iddia eder. Dolayısıyla, genel olarak şiddeti meşru yol olarak gören radikal hareketlerin otoriter devletlerin artan baskıcı dönemlerinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu modele göre, cihatçılığın işkencenin yaygın olarak kullanıldığı Mısır'daki hapisanelerde ya da Selefilik'in insan hakları karnesini çok zayıf olan Suudi Arabistan'da ortaya çıkışını düşünülebilir. (Boukhars, 2011: 22).

Her ne kadar, yukarıda bahsettiğimiz modeller, kendi başlarına aşırı İslami hareketlerin yükselişlerini analiz etmekte kısıtlı olsalar da, Kuzey Kafkasya'daki mücadelenin son on yılda gerçekleşen dönüşümünü tetikleyen faktörler olarak bu çalışmanın parametrelerini çizmemiz açısından faydalıdır. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen modeller, Kuzey Kafkasya'da etkisi artarak devam eden aşırı İslamcı hareketin ve kuruluşu sanal ortamda deklare edilen Kafkasya Emirliği'nin analizi için bölgeye uyarlanarak bir sonraki bölümde kullanılacaktır.

3. Kuzey Kafkasya'da Radikalleşen İslam

Kuzey Kafkasya'daki Çeçen isyanları Rus devleti dışarıdan veya içeriden her tehdit edildiğinde su yüzüne çıkmıştır. Örnek olarak Rus-Osmanlı Savaşı (1877–1888), 1905 ve 1917 Devrimleri ile 2. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nin Almanya tarafından işgali verilebilir. 2. Dünya Savaşı sırasındaki isyan, Stalin'in Kafkasya'daki Çeçen nüfusun bir kısmını sürgün etmesiyle sonuçlanmıştır. Etnik milliyetçi Çeçen bağımsızlık hareketi, 1991'de Sovyetler Birliğinin çöküş sürecinde tekrar ortaya çıkmış ve yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş sonrası dönemdeki istikrarsızlığında önemli rol oynamıştır. Cahar Dudayev yönetimini örtülü yöntemlerle deviremeyen merkezi otorite 1994'te Çeçenistan'ı işgal etmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi ilk Çeçen Savaşı temelde milliyetçi ideoloji ile beslenen ve amacı Rusya'dan bağımsızlık olan bir harekettir. İslam her ne kadar Çeçen kültürünün ve ulusal bilincinin önemli bir unsuru olsa da bağımsızlık hareketinde milliyetçiliğe rakip olmaktan ziyade tamamlayıcı bir rol oynamıştır. Fakat 1990'lı yılların ortalarından başlayarak artarak devam eden, çoğunluğu Arap kökenli, Afganistan'da eğitim görmüş ve El- Kaide örgütüyle ilişkili grupların bölgeye Çeçen mücadelesine yardım için gelmesi, bağımsızlık hareketinde milliyetçi ideoloji ve İslam arasındaki dengelerin değişmesine ön ayak olmuştur.⁴ Şöyle ki, bölge dışından gelen savaşçılar Çeçen mücadelesini bir ulusal bağımsızlık hareketinden ziyade küresel düzeydeki İslamcı hareketin bir parçası olarak görmekteydiler. Bu dönemde bölgeye gelen yabancı savaşçıların lideri konumundaki Arap kökenli Ömer ibn-el Hattap'ın, Osama bin Laden'in yakın arkadaşı olduğu ve Çeçenistan ve Dağıstan'daki Vahabi gruplar ile bin Ladin arasında iletişimi kurduğu iddia edilmektedir (Hahn, 2011: 3).⁵

Bu çalışmada, I. Çeçen Savaşı'ndan bugüne kadar gelen süreçte Kuzey Kafkasya'daki milliyetçi söylemin etkisini kaybedip yerine radikal İslam söyleminin geçmesinin analizi sosyal hareketler alanındaki çalışmalardan yola çıkılarak dört faktöre dayanarak yapılır. Bu faktörler sırasıyla: küresel radikal İslami hareket ve ideolojinin Kuzey Kafkasya'daki mücadeleye etkisi, Rusya'nın Çeçen direnişine karşı kullandığı askeri ve siyasi metotlar ve bu

⁴Yabancı savaşçılar ve terörizm arasındaki ilişkinin analizi için bakınız Michael P. Noonan (ed.), *Foreign Fighters, Sovereignty, and Counter-Terrorism*, Foreign Policy Research Institute, Ocak 2010. (<http://www.fpri.org/research/nationalsecurity/foreignfighters/>). (12.07.2012)

⁵Bu iddianın yer aldığı rapora aşağıdaki adresten ulaşılabilir www.judicialwatch.org/cases/102/dia.pdf (15.07.2012).

metotların bölgedeki İslamiyet'i hedef aldığı imajının yaratılması, Kuzey Kafkasya bölgesindeki Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan ve kronikleşen sosyal-ekonomik sorunlar, ve yine aynı süreçte bölgedeki siyasi seçkinler ve Moskova arasındaki çıkar birliği sonucunda oluşan dışlayıcı siyasi sistemin, aşırı grupları mevcut sisteme dâhil etmekte başarısız olmasıdır.

3.1. Küresel Radikal İslam ve Kafkasya Emirliği

Bu noktada ilk olarak 1994-1996 yılları arasında yabancı aşırı İslamcı grupların bölgeye gelmesinden önce, Dağıstan'ın bazı köylerinde yerleşmeye başlayan Vahabi doktrininden de bahsedebiliriz. Fakat İslamcı grupların, Vahabiliğin, özellikle Suudi Arabistan'la özleştirilmesinden dolayı, çok benimsemedikleri not etmeliyiz. Bahsettiğimiz grupların kendileri için tercih ettiği terim Selefilik'tir. 19. yüzyılda ortaya çıkmış olan Selefilik akımı, şimdiye nazaran daha önce yaşamış anlamına gelen Selef kelimesinden türetilmiştir ve İslam'ın Hazreti Muhammet'in zamanındaki gibi yaşanmasını ilke edinmiş bir anlayıştır. Aynı zamanda Selefiliğin bu geriye dönme özleminin altında yatan siyasi bir mesaj da sömürgecilik ve işgale karşı alınacak tutumdur (Larzillierer, 2007: 90). Zira geriye dönüş ancak Müslüman halkın işgalci otoriteden kurtulup bağımsızlığına kavuşması ile mümkündür. Buradan yola çıkarak Çeçenistan'da Selefiliğin, yabancı savaşçılar vasıtasıyla yerel çatışmada yer alıp etki kazanmasının iki boyutu olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, ilk olarak, Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesine katkısı ve ikinci olarak da bölgedeki geleneksel hiyerarşik yapıya meydan okumasıdır.

Rohan Gunaratna'ya (2002: 292) göre 1995'te Çeçenistan'da savaşan Arap mücahit sayısı 300 civarındadır ve ileri yıllarda bunlara Bosna ve Azerbaycan'dan katılımlar devam etmiştir. 2. Çeçen savaşından önce toplamda 600 civarında yabancı savaşçı olduğu ve bunların Hattap ve Basayev liderliğindeki Dağıstan işgaline katıldığı düşünülmektedir (Gunaratna, 2002: 292). Hahn (2012: 5) 2000 yılından itibaren internette açılan www.qoqaz.net (qoqaz Arapça'da Kafkas demek), www.azzam.org, gibi sitelerde Kuzey Kafkasya cihadı için bağış toplanmaya ve yeni savaşçılar aranmaya başladığını iddia etmektedir. Ayrıca, Basayev 2004 yılında verdiği bir mülakatta uluslararası İslamcı gruplardan düzenli olarak para aldığını söylemiştir (Hahn, 2012: 6). Markedonov'a (2012: 3) göre bahsettiğimiz yabancı savaşçılara Çeçenlerin ilk başlarda şüpheyle bakmasına rağmen, bu gruplar Şamil Basayev gibi saha komutanları ile kurduğu ittifaklar sonucunda

mücadelede kendilerine meşru bir yer edinmişlerdir.⁶ Özellikle Hattap'ın, Ruslara karşı kazandığı başarılar ve bunların video aracılığıyla geniş kitlelere aktarılması, yabancı savaşçıların direniş içindeki yerini sağlamlaştırmıştır. İslamcı grupların bu aşamada Devlet Başkanı Aslan Maşadov'un güçleri içinde tuttuğu yer 3-4 bin kişilik azınlık olmasına rağmen, ulusal mücadelede *de cihat* ve *gaza* gibi İslami terimler daha sık kullanılmaya başlanmıştır (Larzillière, 2007: 90-91).

Bununla birlikte, direnişe katılmak isteyen Çeçenlerin hangi gruba dâhil olacakları, grubun ideolojisinden çok, grubun yaşanılan yere daha yakın olduğu ile alakalı bir seçimdir. Yani Sufilik ve Selefilik arasındaki rekabetten bihaber olan genç bir savaşçı aday, Selefililerin kontrol ettikleri bir gruba dâhil olduktan sonra kendisini bu tip bir endokrinasyon süreci içinde bulmuş ve ulusal bağımsızlık hareketi artan bir şekilde İslam'la ilişkilendirilerek anlam kazanmıştır. Aşırı İslamcı hareketin içinde bulunmak gençlere aynı zamanda geleneksel karar alma mekanizmasına karşı çıkma fırsatı vermiştir. Şöyle ki, geleneksel babaerkil otoritenin yerini daha yüksek bir meşruluk kaynağı olan Kuran almıştır. Dolayısıyla bu gruplar doğal olarak geleneksel Yaşlılar Meclisi gibi yapılara muhaliftirler.

Birinci Çeçen Savaşı'nda diğer ayaklanma liderleriyle az çok birlik içinde olan aşırı İslamcı gruplar savaş sonrası Çeçenistan'daki iktidar mücadelesinde taraf olmaya başlamışlardır. Bunun nedeni savaşın bitmesiyle bu grupların etkisinin azalmasıdır. Radikal İslamcı grupların statü mücadelesi kendisini iki şekilde göstermiştir: ilk olarak bağımsızlık mücadelesinde Ruslar ile müzakerelere yeşil ışık yakan Maşadov hükümetine, ikinci olarak da toplum içindeki geleneksel otorite ve Sufi hiyerarşisine muhalefet edilmiştir (Cornell, 2012: 134-135). İkinci noktayla ilgili olarak radikal İslamcılar stratejilerinde değişiklik yapıp Dağıstan'daki Vahabi gruplarıyla işbirliğine gitmiş ve 1997'de Dağıstan ve Çeçenistan İslam Kongresi yapılmıştır. Bu Kongre ertesi yıl Basayev liderliğindeki askeri kanadını da oluşturmuştur. İttifakın diğer ilgi alanı da Dağıstan Hükümeti ve Vahabiler arasındaki çatışmadır. Ağustos 1999'da Basayev ve Hattap liderliğindeki birkaç yüz kişilik askeri kuvvet Dağıstan'a girmiş ve bölgeyi Çeçenistan ile birleştirerek bir İslam devleti kurmaya teşebbüs etmiştir (Tavkul, 2009). Burada İslamcılarının toplumdaki etkilerini iyi hesap edemedikleri söylenebilir. Zira sadece Rus kuvvetleriyle değil aynı zamanda İslamcı harekete destek vermeyen yerel halkla da çatışmak

⁶Bölgedeki Sufi İslam ve Selefilik arasındaki sürtüşmenin örneği olarak 1997'deki Dağıstan Halk Meclisi tarafından dini organizasyonlar hakkında görüşülen bir yasada Selefi aktivitelerin yasaklanması talep edilmiş ve kabul görmüştür (Larzillierer, 2007: 92).

zorunda kalmışlardır. Markedonov'a (2012: 116-118) göre Dağıstan'ı işgal teşebbüsü, İslamcılar ve yerel halk arasındaki mesafeyi açmış ve İslamcılar bu durumdan iki önemli sonuç çıkartmıştır: ilk olarak, Çeçenistan'daki istikrarsızlık ve savaş ortamı radikal İslamcıların önemlerini koruması açısından hayattır; ikinci olarak, radikal İslamcı ideoloji yerel halk arasında en çok çatışmaların arttığı zamanlarda ilgi ve anlam kazanmaktadır.

Sonuç olarak küresel İslami ideolojinin Kuzey Kafkasya'da oynadığı rolü, Komünist Parti'nin uluslararası komünist hareket için oynadığı rol ile kıyaslayabiliriz. Buna göre, Komünist Parti proleter sınıf için nasıl bir öncü ve yol gösterici rol oynadı ise radikal İslam, küçük bir gruptan oluşan emir, kadı, ulema gibi İslami en iyi bilen ve yorumlamaya yetkili liderler grubu ile ümmet için aynı yol gösterici rolünü oynamaktadır. Kadıların bir danışma ya da Yaşlılar Meclisi gibi hareket ettiği sistemde Emir, aynen Dokku Ebu Osman Omarov gibi, otoriter ve bilge rolünü üstlenerek karar alıcı rolünü oynar ve vilayetlerin Emir ve kadılarını atar. Böyle bir sistemde devlet ve millete sadakat gibi milliyetçi kavramlar dinsizliğe eşittir. Örneğin Kafkas Emirliği Kadısı Seyfullah'a göre "Milli gelenekler kisvesi altında, çoktan unutulmuş olan putperestlik geleneklerinin yeniden dirilişine çağrıda bulunmak da kötülüktür. Bu negatif olaylara karşı mücadele etmek gerek"⁷. Zira bir etnik gruba olan sadakat duygusu İslam dinine duyulması gereken sadakat duygusunun çok altındadır.

Sosyal hareketler çalışmalarını açısından bakıldığında, El-Kaide gibi terörist örgütlerin sembolik de olsa liderliğini yaptığı küresel İslamcı hareketin Kuzey Kafkasya'da ki direnişe örnek teşkil ettiği söylenebilir. Bu bağlamda Kafkasya Emirliği projesi, anlık ve tepkisel olarak ortaya çıkan geçici bir eylemden ziyade, lider kadrosunun akılcı hesaplarla hedef ve metotlarını belirlediği bir sosyal hareket olarak düşünülmelidir. Bir taraftan Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve sonrasındaki iki savaştan geriye kalan silah ve cephane, diğer taraftan daha öncede belirtilen dış yardım ve son olarak da diğer İslami grupların örnek teşkil ettiği örgütsel ve yapısal iskelet, hareketin dönüşümünde anahtar rol oynamıştır. Örgütsel açıdan bakıldığında, Emirliği üç katlı hiyerarşik bir model olarak düşünebiliriz. Buna göre, tepede küçük bir lider kadrosu, altında aktif savaşçılar ve en altta İslami değişim projesine aktif destek vermesi için ikna edilmesi gereken, halk vardır. Kuzey Kafkasya'daki radikal İslami hareket, sahip olduğu askeri, örgütsel ve finansal altyapıyı, özellikle internet gibi iletişim teknolojilerini, küresel radikal İslam ideolojisi ve

⁷"Kafkasya Emirliği Kadısı ve Kabardey- Balkar ve Karaçay Birleşik Vilayeti Emiri Seyfullah ile Röportaj" <http://kavkazcenter.com/tur/content/2010/01/27/4946.shtml>, 27 Ocak 2010 (9.11. 2012).

mesajını yaymak için iyi kullanabilmiş ve halk arasındaki değişimi ve desteğini devam ettirebilmiştir. Tekrar vurgulamakta fayda var, Kafkas Emirliği, dünya tarihinde internet üzerinden ilan edilmiş tek sanal devlet olma özelliğine sahiptir.

3.2. Rusya'nın Çeçenistan Politikasının Yanlışları ve Sonuçları

Rusya'nın Çeçenistan politikasının altında yatan gerçek neden ve amaçları kesin olarak bilmemiz olanaksız. Yine de Rusya'nın tutumunun, sorgulanması gereken birkaç varsayım üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz (Torbakov, 2005). İlk olarak sorgulanması gereken varsayım, Rusya'daki beklentilerin Çeçenistan'daki bağımsızlık hareketinin bir domino hareketinin başlangıcı olup olmadığıdır. Buna göre, Çeçenistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra meydana gelen kaotik ve kontrolsüz merkezden çevre birimlere yönelen güç dağılımının önemli bir halkasıdır. Buna göre, Rusya'da geleneksel aşırı merkezileşmeye alışkın olan siyasi aktörler, Çeçenistan halkasının kopmasıyla ülkedeki istikrarsızlık ortamının daha da ileri gideceğini varsaymışlardır. Fakat Çeçenistan'daki bağımsızlık hareketi bir domino taşı değil bir istisnadır (Beissenger, 2002: 11). Hareket Çeçenistan'a özgü tarihi, kültürel, jeopolitik birçok faktörün bir araya gelmesiyle oluşmuş olup Rusya'nın başka bir bölgesinde tekrarı pek mümkün gözükmemektedir. Burada 1993'teki Federasyon Anlaşması'nı imzalamayan iki Cumhuriyetten biri olan Tataristan'ın bu belgeyi daha sonra imzaladığını belirtmekte fayda var (Torbakov, 2005). Kuzey Kafkasya'nın asıl sorunları, sosyo-ekonomik unsurlar ve etnik gruplar arası çatışmalar olmakla birlikte, Çeçenistan'daki bir bağımsızlık hareketinin diğer bölgelerde başka bağımsızlık hareketlerini destekleyeceğine dair herhangi bir belirti yoktur.

İkinci olarak, Rusya Federal Hükümeti Çeçenistan'daki durumu anti-terörizm çerçevesinde kamuoyuna sunarak, Rus-Çeçen ilişkilerindeki asıl problem olan Çeçenistan'ın statüsü ve buna hangi metotlar kullanılarak karar verileceği konusunu göz ardı etmiştir (Lipman, 2010). Rusya terörle mücadele operasyonu adı altında dış tehditlere karşı kullanılacak kadar kapsamlı bir askeri gücü Çeçenistan'ı kontrol altına almak için hareketlendirmiştir (Nichols, 2000: 11). Hâlbuki anti-terörizm politikası klasik olarak meşru otoritenin kuvvetlendirilmesi ve aşırı grupların toplumsal destekten mahrum bırakılarak marjinalleştirilmesi gibi stratejiler içerir. Büyük ölçekli askeri müdahale Kuzey Kafkasya'daki problemlerin giderilmesi açısından önemli bir gelişme sayılamaz.

Rusya hakkında sorgulanması gereken üçüncü varsayım, büyük ölçekli askeri operasyonların sivil halka ve altyapıya zarar verilmeden yapılabileceği

düşüncesidir. Oysa merkezi otoritenin kullandığı askeri güç hem kendisi hem de siviller için felaket olmuştur. Bir yandan Rusya 5,000 civarında askerini kaybetmiş ve 5,5 milyar dolar ekonomik maliyet ödemek durumunda kalmış, diğer yandan siviller hava ve topçu ateşi altında hedef haline gelmiş ve yaşam alanları küçük sayıdaki militanın imhası için yerle bir edilmiştir (Özcan, 2003). Ayrıca gerilla savaşında militan ve sivil ayırımı yapmak zor olduğundan Rus kuvvetleri herhangi bir Çeçen'i şüpheli olarak görmüş ve sivillerin hak ihlalleri meşru müdafaa olarak meşrulaştırılmıştır. Bu metot sonuçta kendi kısır döngüsünü yaratmış ve artan sivil ölümleri ve yıkım daha fazla insanın Rusya'ya karşı savaşa katılmasına neden olmuştur (Topçuoğulları, 2012). Bu durum aynı zamanda merkezi otoritenin bir diğer beklentisi olan, Çeçen halkının Rusya müdahalesine barış, istikrar ve normal hayata dönüş olarak bakmasını da zorlaştırmıştır.

Son olarak, İslami radikalleşmeyi Çeçenistan ve Kuzey Kafkasya'daki sorunların odağına yerleştirerek olayları ulus-aşırı İslami terörist örgütlerin bir komplosuna indirgemek, Rusya'nın bölgedeki politikasındaki en sorunlu varsayımdır. Geçmişte sosyal desteği az olan ve çoğunlukla Dağıstan'da faaliyet gösteren aşırı İslamcı sayılabilecek gruplar 1994–1996 savaşı ve sonrası sosyal ve ekonomik tahribe Moskova'nın azaltıcı önlem alamamasıyla güçlenmişlerdir (Hahn, 2011: 4–5). İkinci Çeçenistan Savaşı ile birlikte İslamcı grupların Rusya tarafından hedef alınmaları, bu grupların itibarını daha da arttırmış, Çeçenistan'daki bağımsızlık hareketinin milliyetçi çizgiden uzaklaşıp İslamcı çizgiye yaklaşmasında önemli rol oynamıştır.

Vladimir Putin'in iktidardaki ilk döneminde (2000- 2004), Rusya'nın Çeçenistan politikası bölgedeki Rus otoritesinin Çeçenleştirilmesi ve aşırı merkezileştirme olmuştur. ÇİC yönetimi Grozni'den atıldıktan sonra yerine Rusya yanlısı eski isyan lideri Ahmet Kadirov getirilmiştir. 2003 yılında Çeçen Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı seçilen Kadirov ertesini yıl suikast ile öldürülmüştür. Çeçenistan anayasasında Rusya'nın "elden çıkarılamaz bir parçası" olduğu kabul edilen Kadirov rejimine, Rusya'nın bu dönemden itibaren büyük ölçüde destek vermiştir. Dolayısıyla Kuzey Kafkasya'da güçlenerek devam eden İslami radikalizm hareketinde Putin'in politikalarının etkisi olduğu da söylenebilir (Baran vd., 2006: 41).

Daha önce de belirtildiği gibi sosyal hareketler çalışmalarının bir kısmı radikal hareketlerin ortaya çıkmalarını bölgedeki dominant kimliğin, yani bu örnekte Kuzey Kafkasya'daki İslam'ın, hedef alınıp yok edilmeye çalışılması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tepki olarak açıklar. Bu bağlamda, Kuzey Kafkasya'daki İslami dönüşüm Rusya'nın Putin iktidarı sırasındaki, giderek merkezileşen politikalarının bir sonucu olarak görülebilir. Buna göre Rusya'nın bölgedeki direnişi birkaç aşırı grubun eylemleri olarak algılayıp, çözümü orantısız ve sivil-savaşçı ayırımı yapmadan kaba kuvvet kullanarak araması,

meşruluğu zaten tartışmalı olan yerel otoritenin hem Moskova işbirlikçisi olarak algılanmasına hem de İslam düşmanı olarak görülmesine yol açmıştır. Kafkas Emirliği ve radikal İslam projesi Kuzey Kafkasya'da İslam'ın tehdit altında olduğu imajını iyi kullanabilmiş ve de kendisini laik rejime karşı alternatif olarak sunarak destek toplamaya devam etmiştir.

3.3. Bölge Ekonomisi

Daha önce sosyal hareketler kapsamında belirtilen sosyal-ekonomik faktörler, Kuzey Kafkasya'daki aşırı İslamcı grupların besleneceği bir ortam oluşmasında etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı sonrası periyodik olarak ortaya çıkan ekonomik krizlerden Rusya Federasyonu içerisinde en fazla Kuzey Kafkasya bölgesi etkilenmiştir. 1990'ların ortalarında gelir, ekonomik büyüme, endüstriyel üretim ve işsizlik yönünden Kuzey Kafkasya, Federasyonun en fakir bölgesidir (Selm, 1998: 613-614). 1997 yılında İnguşetya'da nüfusun yüzde 85'i Dağıstan'da yüzde 80'i, Kabardino-Balkarya'da ise yüzde 62'si fakirlik sınırının altında yaşamaktadır. 1998'de işsizlik Kabardino-Balkarya'da yüzde 35, İnguşetya, Karaçay-Çerkezya ve Dağıstan'da yüzde 52'ye kadar çıkmaktadır (Selm, 1998: 614). Aynı yıllarda işsizlik, özellikle 30 yaş altı nüfusta yüzde 70'e kadar çıkmaktadır (UN World Food Programme, 2006: 3). 2006'da bölge ekonomisinin büyümesi yüzde 8-9 civarındadır fakat bölgenin sosyo-ekonomik yapısında değişiklik fazla değildir. Mesela Dağıstan'da fakirlik 2005'de yüzde 21'e düşmüşken, İnguşetya'da fakirlik yüzde 61'dir. Ekonomik durumun kötüleşmesinin bir diğer nedeni bölgedeki nüfus artışıdır. Birleşmiş Milletler verilerine göre 1989 ve 2002 yılları arasında bölge nüfusu yüzde 25 artmıştır (UN World Food Programme, 2006: 2). Bu arada bölge nüfusu, Uluslararası Kriz Grubu'nun (UKG) (2012) verilerine göre Federasyon nüfusunun yaklaşık yüzde 14'ünü teşkil ederken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya katkısı yaklaşık yüzde 7 civarında kalmaktadır.

2004'ten bu yana yapılan reformlar yerel otoritelerin kuvvetlendirilmesi, halkın ihtiyaçlarını karşılayan hükümetlerin ortaya çıkması yerine, Moskova'ya sadık otoritelerin iktidara gelmesine yol açmış ve bu da Moskova ve Kuzey Kafkasya halkları arasında bir gerilim nedeni olmuştur. Bölge halkının günlük politikada bir etkisinin olmamasının yanında, mevcut iktidarlar genelde halk yerine Moskova'nın isteklerine cevap vermektedir (Cornell, 2012: 123). Çeçenistan'da Kadirov, İnguşetya'da Murat Zyazikov, ve Kabardino-Balkarya'da Arsen Konikov, Moskova yörüngesindeki yerel yönetimlerin en bariz örnekleridir.

Güncel ekonomik ve demografik verilere göre Kuzey Kafkasya ciddi sıkıntıların olduğu bir bölgedir. İşsizlik bazı verilere göre genç nüfus içinde yüzde 80, genel nüfus arasında ise yüzde 50 civarında seyretmektedir

(Kamenev, 2009). Ayrıca Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinin bütçelerinin yüzde 60 ila 80'inin Moskova tarafından sübvansedilmesi, yerel ekonomilerin zayıflığını göstermektedir (Staaf, 2011). Bu verilerin yakın zamanda değişme ihtimali azdır.

Bunların yanında, ekonomik sorunların artmasında, nüfusun profesyonel kısmı kabul edilen bölgedeki etnik Rus azınlığı da bölgeyi, dolayısıyla işgücünü terk etmesi rol oynamaktadır. Örneğin Çeçenistan'da bir zamanlar 200,000 civarında tahmin edilen etnik Rusların sayısı son yıllarda birkaç bine düşmüştür. (Staaf, 2011). Öte yandan, UKG (2012) verilerine göre Kuzey Kafkasya'daki sanayinin Rusya genelindeki sanayi üretimine katkısı yüzde 0,4 civarındadır. Bölgedeki devletler, temel sosyal hizmetleri kendi bütçelerinden karşılayamamakta ve daha önce de belirtildiği gibi yüksek miktarda federal sübvansiyonlara ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca O'Loughlin'e göre (2008: 147) federal hükümetten gelen yardım, Moskova yanlısı yerel otoritelerin kendi konumlarını ve yandaşlarını güçlendirmek için kullanılmakta ve yolsuzluğun devletin bir parçası olduğu imajına katkıda bulunmaktadır.

Sonuçta, Kuzey Kafkasya'daki işsizlik, fakirlik, bölgedeki gelir dağılımındaki eşitsizlik ve zengin-fakir arasında giderek artan uçurum gibi menfi ekonomik durum, aşırı İslamcı grupların destek arayışlarını kolaylaştırmıştır. Daha önce belirttiğimiz sosyal hareketler çalışmalarının önerdiği sosyal-ekonomik modelden yola çıkarak, toplumda ve özellikle genç nüfus arasında, ekonomik problemlerin halk arasında çaresizliğin ve sosyal gerilimin artmasına neden olduğunu ve bazılarının bu durumun değiştirebilmenin yolunu radikal gruplarda aradığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte ekonomik zorlukların, bir bireyin ya da toplumda bir grubun radikalleşmesi için yeterli bir sebep olarak görülemeyeceğini, fakat fakirlik ve işsizlik gibi ekonomik göstergelerin radikalleşmenin oluşması için riskli bir atmosfer yarattığı not etmeliyiz.

3.4. Bölgedeki Rejimler

Özellikle genç nüfus arasında, iktidarın merkezileşmesi, devlet kaynaklarının sömürülmesi, yaygın yolsuzluk ve adaletsizlik duygusunun hissedilmesine yol açmıştır. 1990'larda Kuzey Kafkasya'daki cumhuriyetlerin çoğu demokratik yapı üretebilecek anayasalar kabul etmişlerdir. Bu anayasalar genellikle yürütme organının seçimle işbaşına gelmesi, bölgesel yasama organlarının kurulması ve yürütme, yasama ve yargı organları arasında güçler ayrılığı ilkesi gibi prensiplere dayanmaktadır. Aynı zamanda insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi bireysel özgürlükler yasa ile garanti altına alınmıştır (Abdurazakova, 2012). Fakat ne Federal ne de yerel seçimlerde Kuzey Kafkasya'da adil ve açık seçimler düzenlendiği söylenemez. Örneğin 4 Aralık

2011 seçimlerinde (Duma) Vladimir Putin'in eski lideri olduğu Birleşik Rusya Partisi'nin aldığı oy oranı Çeçenistan'da yüzde 99.5, Dağıstan'da yüzde 91.4, İnguşetya'da yüzde 91, Karaçayev-Çerkesya'da yüzde 89.8 ve Kabardino-Balkarya'da yüzde 81.9'dur (Staaf, 2012). Aynı şekilde Rusya Federasyonu Merkezi Seçim Komitesi raporuna göre ülke genelinde oy verme oranı yüzde 60 civarında iken Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde bu oran ortalama yüzde 80'in üzerindedir. Bu seçim sonuçlarına göre Rusya Federasyonu'ndaki seçmen nüfusunun yüzde 4'ünü oluşturan Kuzey Kafkasya bölgesindeki seçim sonuçları, Birleşik Rusya Partisi'nin ülke genelindeki desteğinin yüzde 8'den fazlasını teşkil etmektedir (Staaf, 2012). Aynı şekilde Birleşik Rusya'nın oyların yaklaşık yüzde 50'sini alarak, yasamanın alt kanadı olan Duma'daki 450 sandalyeden 238'ine sahip olması Kuzey Kafkasya'dan gelen desteğin önemini gözler önüne sermektedir. Bir başka deyişle Birleşik Rusya'nın Kuzey Kafkasya'dan aldığı oy oranı, partinin Duma'daki sandalyelerin çoğunluğunu almasında önemli rol oynamıştır.

Ayrıca Rusya Federasyonu'nda 2004 federal reformlar sonucunda valilik (başkanlık) ve yerel yürütme organı için seçimler kaldırılmıştır yerine aday gösterme ve gösterilen adayların parlamentolar tarafından onaylanması kuralı getirilmiştir (Cornell, 2012: 123). Dolayısıyla güçler ayrılığı ilkesinin de hayata geçirildiği ve hukukun üstünlüğü prensibine de saygı gösterildiği söylenemez. Bunların yerine siyasi hayatı yöneten, klan gibi, genelde resmi olmayan ilişkiler ile yürütülmüştür. Aynen Orta Asya'daki cumhuriyetlerde olduğu gibi, ya Sovyetlerden kalan yerel yönetim seçkinleri ya da Putin'in "Çeçenleştirme" politikası sonucu ortaya çıkan Moskova yanlısı iktidarlar, Kuzey Kafkasya'da da iktidara tutunabilmiş ve kendi ilişki ağlarını ve profesyonel deneyimlerini Federal hükümetin desteği ile sürdürebilmişlerdir (Kamalov, 2011: 20).

Örneğin, Kabardino-Balkarya'da Valeri Kokov yönetimi, 1991'den Kokov'un 2005'de sağlık sorunları nedeniyle ayrılmasına kadar devam etmiştir. Karaçay/Çerkez otonom bölgesi 1979'dan ilk seçimlerin yapıldığı 1999 yılına kadar Vladimir Kukuyev tarafından idare edilmiştir. 1999 ve 2003'te yapılan seçimler yeni yönetimleri başa getirmiş olmasına rağmen, demokratik yapı hayata geçirilmekten uzak kalmıştır (Knysh, 2009: 6). Daha sonra iktidara gelen Mustafa Batdiyev'in de kurumsallaşmış olan yolsuzluk ve otoriter yapıyı değiştirmekten çok uzak olduğu söylenebilir. Dağıstan'da ülkeyi 1991- 2006 arasında yöneten Magomedali Magomedov'un oğlu Muhammed Salam Muhammedov, Dağıstan Halk Meclisi tarafından 2010'da cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. İnguşetya'da Kremlin'in organizasyonu ile 2002 seçimlerinde cumhurbaşkanlığına gelen Murat Ziyazikov 2008'de görevinden alındıktan sonra yerine Yunubek Yevkurov gelmiştir. Çeçenistan'da ise daha önce bahsedildiği üzere eski cumhurbaşkanı Ahmet Kadirov'un oğlu Ramazan Kadirov vardır. Dolayısıyla bu rejimlerin baskı ve

yolsuzlukları kurumsallaştırmış olmalarının yanında, yönettikleri nüfusun kalkınmasına yol açacak kapasiteyi taşımadıkları ve dolayısı ile toplumda infiale neden oldukları söylenebilir (Markedonov, 2012: 59-60).

Sonuçta Rusya'nın bölgedeki politikasının önceliği, kontrolü kaybetmemek için istikrarın her ne pahasına olursa olsun sağlanmasıdır. Bölge liderlerinin iktidarda kalabilmesi için Moskova'nın siyasi ve ekonomik yardımlarına, Moskova'daki hükümetin ise Kuzey Kafkasya'da güvenliğin sağlanması ve Duma seçimlerinde desteğe ihtiyacı vardır. Merkezi ve yerel otoriteler arasında şekillenmiş karşılıklı çıkar ilişkisinin bölgeye göreceli olarak istikrar getirdiği inkâr edilemese de, aynı ilişki yapısının demokrasi sürecini zayıflatığı ve farklı görüşlerin mevcut siyasi sistemi kullanarak seslerini duyurmalarını engellediği ortadadır. Dolayısıyla yerel yönetim sürecinde, kendisine karar alma sürecinde etki alanı bulamayan bir kesim için radikalleşme ya da sistem dışı olarak nitelendirilebileceğimiz silahlı aşırı gruplar meşru bir alternatif haline gelmiştir. Aynı şekilde teröre terörle karşılık veren siyasi otorite, radikal İslamcı gruplar içinde ortaya iki seçenek sunmaktadır: ya mevcut düzene katlanmak ya da savaşa devam etmek. Daha da önce belirtildiği gibi baskıcı siyasi koşullar kendi başlarına toplumsal şiddet oluşturmak için yeterli sayılamazlar. Eğer öyle olsaydı Kafkasya Emirliği toplumdan daha fazla destek görüp, Moskova için çok daha ciddi bir problem olabilirdi. Öte yandan siyasi baskı ortamının şiddet unsurlarını benimseyen radikal ideolojilerin ortaya çıkarak destek almaları için çok uygun ortam yarattıkları da ortadadır. Bu bağlamda Kuzey Kafkasya'da radikal İslami oluşum Kafkasya Emirliği projesini hayata geçirmiş ve varlığını sürdürebilmiştir.

4. Uluslararası Çatışma Çözüm Mekanizma Eksikliği: Çeçenistan ve Bosna-Hersek

Çeçenistan'da radikal İslami grupların öne çıkmasını sağlayan bir diğer faktörde uluslararası çatışma çözüm mekanizmalarının (*conflict resolution mechanism*) eksikliğidir. Bu önerinin tespiti, Çeçenistan'daki silahlı direnişin, 1990'larda Avrupa'daki bir diğer silahlı çatışma olan Bosna-Hersek ile karşılaştırılmasıyla yapılabilir. İlk bakışta göze çarpan farklılık, Bosnalı Müslümanların lideri olan Aliya İzzetbegoviç'in, yakın arkadaşı Ömer Behmen'in (2008: 7) belirttiği gibi, Genç Müslümanlar (*Mladi Müslümani*) örgütüne üyeliğinden beri İslamcı yönünün ağır basan bir lider olmasıdır. Aynı tespit Bosna'da üst düzeyde görevler üstlenmiş liderlik kadrosu içinde söylenebilir. Örneğin İzzetbegoviç'in yakın danışmanlarından olan, Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık ve daha sonra Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı da yapan Haris Siladziç Libya'da İslami eğitim almıştır (Powers, 1996). Öte yandan 1990'larda Çeçen direnişi liderleri Dudayev ya da Maşadov, Bosnalı

liderlerle karşılaştırıldıklarında İslamiyet'e daha çok faydacı bakan ve aslında laik milliyetçi bir portre çizmektedirler.

İkinci olarak, her ne kadar iki bölgede radikal İslami grupların varlığı ve karakterleri bakımından benzer olsa da, Çeçenistan'da, Bosna'daki gibi "Dayton Görüşmeleri" benzeri bir uluslararası çatışma çözümü mekanizması uygulanmamıştır. Bosna'daki savaş sonunda yabancı İslamcı savaşçıların varlığı bir tartışma konusuna dönüşmüş, bir grup, yabancı savaşçıların gitmesini isterken diğer bir grup verdiği desteklerden dolayı kalmalarına izin verilmesi gerektiğini savunmuştur. Yabancı savaşçıların problemi, NATO güçleri ile girdikleri çatışmalardan sonra uluslararası aktörlerinde dikkatini çekmiş ve bu savaşçıların çoğu, Dayton Anlaşması ile tahliye edilmişlerdir (Alic, 2007). Dayton Anlaşması'nın muadili sayılabilecek Hasavyurt Anlaşması ise çatışmaya neden olan asıl problemleri çözmekten ziyade ertelemiş, tam olarak uygulanamamış, uluslararası garantörü olmayan ve çatışma sonrası istikrar sağlanmasında katkı sağlayabilecek uluslararası barış gücü konuşlandırmak için bir adım atmamış bir anlaşmadır. Hasavyurt Anlaşması ile karşılaştırıldığında, Dayton Anlaşması, sadece ateşkesten ziyade barışın tesisinin hedeflendiği ve bunun kolaylaştırılması için NATO gücünün tahsis edildiği bir anlaşmadır (Alic, 2007).

Son olarak Çeçenistan'da ilk savaş bittikten sonra, ne barışı tesis edebilecek güçlü bir yerel hükümet ne de bölgeyi yabancı savaşçılardan arındırabilecek NATO ya da BM benzeri uluslararası otorite yoktur. Aynı zamanda, Dayton Anlaşması'nın sonrasında uluslararası parasal yardımın yönlendirildiği Bosna'nın tersine, Çeçenistan'da zaten etkinliği tartışılan Maşadov hükümetine herhangi bir yardım yapılmamıştır (Wilhelmsen, 2005: 38-39). Dolayısıyla yerel hükümetin bölgedeki İslamcı etkiyi kırmasına yardımcı olacak kapasitesi ya yoktu ya da sınırlıydı denilebilir. Buna rağmen Maşadov hükümeti 1998'de radikal İslamcı unsurları temizlemek için birkaç çatışmayı göze almış, fakat Hattap'ın liderlik ettiği yabancı savaşçıları kendilerine güçlü bir yerel müttefik olan Şamil Basayev'i bulduktan sonra bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu noktada Maşadov'un seçenekleri, bir sivil savaş sonucu doğurabilecek silahlı hesaplaşma veya İslamcılara müsamaha edip, sınırlı olanaklarıyla devlet kurumlarını güçlendirmektir. Maşadov ikinci seçeneği tercih edip Moskova ile anlaşma arayışlarına girmiştir. Maşadov hükümeti, bu süreçte başarılı olamamış ve Çeçenistan'da yerel otorite ve kurumları etkinlik kazanamamıştır (Wilhelmsen, 2005: 46-50).

Sonuçta Hattap gibi önce Bosna'da tecrübe kazandıktan sonra Çeçenistan'a gelen yabancı savaşçıları, Basayev'in liderliğindeki yerel radikal İslamcı gruplarla koalisyona girip örgütlenmeye devam etmiştir (Cornell, 2012: 133). İkinci Çeçen Savaşı ile ideoloji ve taktiklerini yayma fırsatı bulan bu gruplar, 2000'lerde Çeçen direnişindeki İslami unsurların kuvvetlenmesinde

anahtar rol oynamışlardır. Çeçenistan ve Bosna karşılaştırması, bu çalışmanın amacı, yani İslami radikalleşmenin Çeçenistan’da neden devam etmekte olduğunu analizi, açısından faydalıdır. Her ne kadar radikal İslamcı unsurlar yoğunluk ve karakter açısından bu iki vakada benzerlik gösterebilir de, Çeçenistan’da devam eden ve hatta Kafkasya Emirliği’nin kuruluşu ile yeni bir safhaya erişen aşırı İslamcılık hareketi, bölgede uluslararası bir çatışma çözümü mekanizmasının eksikliği ile de açıklanabilir.

Sonuç

1990’lardan beri Kuzey Kafkasya’da süregelen istikrarsızlık üç sebepten dolayı siyasetçilerin, akademisyenlerin ve medyanın daha fazla ilgisini çekmelidir. İlk olarak, istikrarın sağlanamaması bölgedeki Gürcistan ve Azerbaycan’ın sınır güvenliğini tehdit etmektedir. Şiddetin artması zaten Gürcistan-Rusya ve Azerbaycan-Ermenistan çatışmalarından dolayı siyasi atmosferi gergin olan bölgenin daha da sorunlu ve çözümü güç hale gelmesine yol açacaktır. İkinci olarak, Kuzey Kafkasya kuzey-güney, doğu-batı istikametlerinde önemli bir kavşak noktasıdır. Hazar Denizi ve Batı Avrupa arasındaki petrol ve doğalgaz boru hatları Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye’den geçmektedir. Avrupa’ya ulaşan Hazar Denizi’ndeki zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin gelecekte Nabucco doğalgaz boru hattı gibi projelerle daha da önemli hale gelmesi beklenmektedir. Bu tip enerji projeleri şiddeti bir taktik olarak gören aşırı gruplar için her zaman çekici hedefler olmuştur. Aynı şekilde bölgede devam edecek istikrarsızlığın Karadeniz havzasına sıçramasına neden olma olasılığı fazladır. Son olarak Çeçen isyanının El-Kaide benzeri bir örgütlenme ile yeniden ideolojik ve idari yapılanmaya gitmesi sadece bölgesel değil aynı zamanda her ne kadar şu ana kadar çok küçük ve yerel çapta da olsa, küresel bir tehdit olarak algılanmalıdır.

Bu çalışmada, Kuzey Kafkasya’da Kafkasya Emirliği’nin kuruluşuyla yeni bir safhaya gelen aşırı İslamcı hareketin yükselişi, sosyal hareketler çalışmalarından esinlenilerek sosyal-ekonomik göstergeler, siyasi gelişim ve atmosfer ve kimliğe dayalı faktörler kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu faktörlerin kendi başlarına Kafkasya Emirliği tarzı radikalleşmeyi açıklamakta kısıtlı kaldıklarını not etmemizin yanında, küresel radikal İslamcılık ve uluslararası çatışma çözüm mekanizmalarının eksikliği de belirleyici faktörler olarak sunulmuştur.

Bugün Kuzey Kafkasya’daki muhalefetin tamamını İslamcı olarak tanımlamak yanlış olur. Zira Dağıstan’da ve İnguşetya’da hem aşırı İslamcı gruplara hem de devlet otoritelerine karşı muhalefet mevcuttur. Her ne kadar bu muhalif grupların 2007-2008’den beri zayıfladığı ileri sürülse de halen aktif oldukları söylenebilir. Bundan dolayı, aslında şu anda Kuzey Kafkasya’da

devam eden istikrarsızlığı, 1990'larla karşılaştırıldığında, daha kötü veya iyi değil sadece farklı olarak nitelendirmek yerinde olur. Bugün istikrarsızlığın nedeni ayrılıkçı etnik milliyetçilik yerine İslam dinini siyasi hedeflerine araç edinen aşırı gruplardır. Bu tip grupların halktan destek alarak daha etkili hale gelmesinin nedenlerinin başında hem federal hem de yerel otoritelerin siyasi ve ekonomik reformlar ile bölgedeki hayat standartlarını iyileştirmede etkisiz kalmaları vardır. Aynı zamanda bölgede güvenliğin sağlanamaması ve dolayısıyla yabancı savaşçıların bölgeye nüfus etmelerinin kolay olması ve uluslararası aktörlerin Rusya Federasyonu'nun egemenliğine müdahale etmemek için pasif kalması da önemli etkenler olarak düşünülmelidir. Bundan dolayı Kuzey Kafkasya'daki durumun çözümü için, Moskova, bölgedeki halkın yaşam standartlarını iyileştirmeye sadece modern bir devlet olmanın gereği olarak değil aynı zamanda ulusal ve bölgesel güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul ederek başlamalıdır.

Kaynakça

- Abdurazakova, Dono (2012), "Constitutions: Caucasus and Central Asian States", *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures*, Brill Online, http://www.pauylonline.brill.nl/entries/encyclopedia-of-women-and-islamic-cultures/constitutions-caucasus-and-central-asian-states-COM_0072a (10.10.2012).
- Alic, Annes (2007), "Foreign jihadis face Deportation in Bosnia-Herzegovina," *Jamestown Terrorism Monitor*, 5(21), [http://www.jamestown.org/programs/gta/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=4532&tx_ttnews\[backPid\]=182&no_cache=1](http://www.jamestown.org/programs/gta/single/?tx_ttnews[tt_news]=4532&tx_ttnews[backPid]=182&no_cache=1), (10.10.2012).
- Ashour, Omar (2009), *The De-Radicalization of Jihadists: Transforming Armed Islamist Movements* (New York: Routledge).
- Baran, Zeyno, Frederick Starr ve Svante Cornell (2006), "Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU," *Silk Road Paper*, Central Asia-Caucasus Institute/Silk Road Studies Program, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0607Islam.pdf> (16.09.2012).
- Barlas, Cafer (1999), *Dünü ve Bugünü ile Kafkasya Özgürlük Mücadelesi* (İstanbul: İnsan Yayınları).
- Başer, Alev E. (2002), *Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya Şeyh Şamil'den Şamil Basayev'e Çeçenistan Dağıstan Direniş Hareketleri* (İstanbul: Fecr Yayınları).
- Beissenger, Mark R. (2002), *Nationalist Mobilization and the Collapse of the Soviet State* (New York: Cambridge University Press).
- Behmen, Ömer (2008), "Genç Müslümanlar 1939- 2005" Ter: Nevzat Akkuş ve Amira Yarar, (İstanbul: Ant Kreatif Yayınları).

- Boukhars, Anouar (2011), "Political Violence in North Africa: The Perils of Incomplete Liberalization", *Brooking Doha Center Analysis Paper*, No. 3 www.brookings.edu/~media/Files/rc/.../01_north_africa_boukhars.pdf, (9.10.2012).
- Cornell, Svante (2012), "The Afghanization of the North Caucasus: Caucasus and Implications of a Changing Conflict", Stephen J. Blank (ed.) *Russia's Homegrown Insurgency: Jihad in the North Caucasus* (PA: Strategic Studies Institute): 121- 154.
- Davis, Eric (1984), "Ideology, Social Class and Islamic Radicalism in modern Egypt", Said A. Arjomand (ed.), *From Nationalism to Revolutionary Islam*, (Albany: State University of New York).
- Dekmejian, Hrair (1988), "Islamic Revival: Catalyst, Category and Consequences", Shireen T. Hunter (ed.) *The Politics of Islamic Revivalism* (Bloomington: Indiana University Press).
- Della Porta, Donatella (1992), *Social Movements and Violence: Participation in Underground Organizations*, (Greenwich, Conn: JAI Press).
- Dudayev Cahar (1996), *Özgürlük Kolay Değil* (İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları).
- Dunlop, John (1998), *Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*, (Cambridge, UK: Cambridge University Press).
- Esposito John (1997), *Political Islam: Revolution, Radicalism or Reform?* (Boulder: Lynne Rienner).
- Erbaş, Hayriye ve M. Kemal (2007), "Sınıf Kimliğinden Kültürel Kimliğe: Fark/ Kimlik Politikalarının Yükselişi", *Fark, Kimlik, Sınıf* (Der. H. Erbaş), (EOS Yayınları: Ankara): 3-31.
- Gammer, Moshe (2003), *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghستان* (London, UK: Routledge).
- Gilligan, Emma (2010), *Terror in Chechnya: Russia and Tragedy of Civilians in War* (Princeton: Princeton University Press).
- Hafez, Mohammed M. (2003), *Why Muslim Rebel? Repression and Resistance in the Islamic World*, (Boulder, CO: Lynne Rienner).
- Hahn, Gordon (2011) "Getting the Caucasus Emirate Right", *A Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Russia and Eurasia Program*, <http://csis.org/publication/getting-caucasus-emirate-right> (12.05.2012).
- Hahn, Gordon (2012), "The Caucasus Emirate Jihadists: The Security and Strategic Implications" Stephen J. Blank (ed.) *Russia's Homegrown Insurgency: Jihad in the North Caucasus* (PA: Strategic Studies Institute): 1-97.
- Hill, Fiona (2002), "Putin and Bush in Common Cause? Russia's View of the Terrorist Threat after September 11" <http://www.brookings.edu/research/articles/2002/06/summer-pakistan-hill> (12.05.2012).
- Hughes, James (2007), *Chechnya: From Nationalism to Jihad* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).
- Hunter, Shireen T. (2004), *Islam in Russia: The Politics of Identity and Security* (New York: M.E. Sharpe).
- Ibrahim, Saad Edine (1980), "Anatomy of Egypt's Militant Islamic Groups", *International Journal of Middle Eastern Studies* 12 (4): 423-453.
- Kamalov, İlyas (2011), "Rusya'nın Orta Asya Politikaları", Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın No:2.
- Kamenev, Marina (2009), "Has Russia Lost Control of the North Caucasus?" *Time*, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1904234,00.html> (9.10.2012).

- Kramer, Martin (1997), *The Islamism Debate* (Tel Aviv: Moshe Dayan Center, 1997).
- Knysh, Alexander (2007), "Contextualizing the Salafi-Sufi Conflict: From Northern Caucasus to Hadramawt", *Middle Eastern Studies*, 43 (4): 503- 530.
- Lapidus, Gail W. (2000), "Russia's Second Chechen War: Ten Assumptions in Search of a Policy", <http://www.ca-c.org/dataeng/bk02.05.lapidus.shtml>, *Central Asia and Caucasus*, No. 4 (19.08.2012).
- Larzellierer, Penelope (2007), "Chechnya: Moving Toward Islamic Nationalism?", Blom, Bucaille, ve Luis Martinez, (eds.) *The Enigma of Islamic Violence* (London, Hurst): 89-104.
- Lipman, Maria (2010), "How Russia Nourishes Radical Islam" *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/04/04/AR2010040402723.html> (5.4.2012).
- Malashenko, Alexei (2001), "İslamskiye orientiry Severnogo Kavkaza" [Islamic Guidelines for the North Caucasus] (Moscow: M. Gendalf Publishing House).
- Markedonov, Sergey (2010), "Radical Islam in the North Caucasus", *A Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Russia and Eurasia Program*, <http://csis.org/publication/radical-islam-north-caucasus>.(1.10.2012)
- Markedonov, Sergey (2012), "The North Caucasus in Russia and Russia in the North Caucasus: State Approaches and Political Dynamics in the Turbulent Region", Stephen J. Blank (ed.) *Russia's Homegrown Insurgency: Jihad in the North Caucasus* (PA: Strategic Studies Institute): 99- 119.
- Nichols, Johanna (2000), "Guilt and Agency in the Russian-Chechen War" *Contemporary Caucasus Newsletter*, no. 9: 11-19.
- Özcan, Sevinç Alkan (2003), "Rus-Çeçen Savaşları ve Rusya'nın Çeçenistan Politikası", <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=2969> *Anlayış Dergisi*, (5.08.2012).
- Powers, Gerald F. (1996), "Religion, Conflict and Prospects for Peace in Bosnia, Croatia, and Yugoslavia", *Journal of International Affairs*, 50(1), www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/Powers_Religion_Oct%201996.pdf. (1.10.2012).
- Putin, Vladimir (1999), "Why We Must Act?" *New York Times*, <http://www.nytimes.com/1999/11/14/opinion/why-we-must-act.html?pagewanted=all&src> (14.09.2012).
- Seely, Robert (2001), *Russo-Chechen Conflict, 1800-2000: A Deadly Embrace* (London: Frank Cass Publishers).
- Selm, Bert van (1998), 'Economic performance in Russia's regions', *Europe-Asia Studies*, 50 (4): 603- 618.
- Staaf, Olof (2011), "Moscow Unable to Afford New Development Program for the North Caucasus," *Central Asia-Caucasus Analyst*, 17.7.2011, www.cacianalyst.org/?q=node/5614 (8.09.2012).
- Staaf, Olof (2012), "Electoral Fraud in the North Caucasus" *Central Asia-Caucasus Analyst*, 1.11.2012, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/5698> (15.11.2012).
- Süer, Aydın (1993) *Çeçen Cumhuriyeti'nin Siyasal Devlet Yapısı Üzerine* (Grozni: Çeçen Kafkaslılar Kültür ve Dayanışma Yayınları).
- Şentürk, Ünal M. (2006), "Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1): 31-46.

- Tarrow, Sidney (1996), "Political Protest and Social Change: Analyzing Politics." *American Political Science Review*, 90(4): 874- 883.
- (1998), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, (New York: Cambridge University Press).
- Taştekin, Fehim ve Mustafa Özkaya (2002), Endless Genocide in Caucasus and Chechen Tragedy, *Caucasus Foundation Reports*, No. 4: 1-38, http://www.kafkas.org.tr/hakkinda/endless_genocide_It_is_a_Matter_of_Life_and_Death_1-Chechnya.html (1.09.2012)
- Tavkul, Ufuk (2009), "Çeçen-Rus Savaşının Dağıstan'a Yayılması Üzerine Düşünceler", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://www.turansam.org/makale.php?id=425> (21.06.2012).
- Taymaz, Erol (1995), *Çeçenistan'da Gelişen Olayların Tarihsel Arka Planı* (Ankara: İnsan Yayınları).
- Temizkan, Abdullah (2010), "Kuzey Kafkasya'da Müridizm'in Kurumsallaşması ve Gazavat", *Karadeniz Araştırmaları*, 25: 77-92.
- Tessler, Mark (1997), "The Origins of Support for Islamist Movements", John Entelis (ed.) *Islam, Democracy, and the State in North Africa*, (Bloomington, IN: Indiana University Press): 93-126.
- Tilly, Charles (1978), *From Mobilization to Revolution* (New York: McGraw Hill).
- Topçuoğulları, Öznur (2012), "Rusya Federasyonu'nun Etnik Yapısı ve Çeçenistan Üzerindeki Mücadelesi" <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/kafkaslar/3104-rusya-federasyonu-nun-etnik-yapisi-ve-cecenistan-uzerindeki-mucadelesi>, *TUIÇ Akademi*, (12.09.2012).
- Torbakov, Igor (2005), "War on Terrorism in the Caucasus: Russia Breeds Jihadists" [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=31090](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=31090), North Caucasus Analysis 6 (42) (16.06.2012).
- UN, World Food Programme (2006), *Vulnerability Analysis and Mapping in the North Caucasus*, Roma, İtalya.
- Wicktorowicz, Quintan (2004), *Islamic Activism: Social Movement Theory Approach*, (Bloomington: Indiana University Press).
- Wilhelmsen, Julie (2005), "Between a Rock and a Hard Place: The Islamisation of the Chechen Separatist Movement," *Europe-Asia Studies*, 57(1): 35-59.
- Zelkina, Anna (1993), "Islam and Politics in the North Caucasus", *Religion, State and Society*, 21 (1): 115-124.